

ВІДГУК

опонента, кандидата юридичних наук, доцента кафедри цивільного процесу
Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
Кравцова Сергія Олександровича
на дисертацію
Прохорова Павла Анатолійовича на тему «Порядок ухвалення судових
рішень у цивільному процесі України»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю «081 – Право»

Актуальність теми дисертаційного дослідження.

Частина 1 статті 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає можливість захисту права кожного «на справедливий суд і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Даний міжнародний стандарт судочинства є дієвим, коли суд, за результатами розгляду справи постановить рішення, яке буде законним та обґрунтованим.

Питання про сутність рішення суду як підсумкового акта правосуддя, яким завершується судовий розгляд та вирішується по суті цивільна справа, є одним із найбільш досліджених у процесуальній науці. Це є виправданим з огляду на важливість рішення суду як основного акта правосуддя в цивільному процесі. Відомо, що обов'язковим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин є суд, а отже реалізація будь-якого права кожного з учасників процесу залежить від суду, здійснюється з його дозволу та забезпечується процесуальними актами суду. Аналізуючи якість ухваленого рішення, слід згадати, що незалежність суддівського корпусу при ухваленні рішення є найвищою цінністю для судді, як особи, яка не повинна бути піддана впливу при здійсненні правосуддя.

Незалежність судді слугує гарантією безсторонності. Водночас, не можна виключати ситуацію свавілля, некомпетентності чи інших факторів, що зумовлюють неякісне здійснення правосуддя з боку суду і як наслідок відсутність своєчасного і справді ефективного захисту порушеного права. Гарантії незалежності не повинні поширюватися на ті випадки, коли суддя не здійснює добросовісно (хоча іноді, можливо, й помилково) суддівський розсуд, а діє свавільно.

Так, у справі *Bochan v. Ukraine* No.2 ЄСПЛ зазначається, що «мотивування, наведене Верховним Судом України, означало не просто інше тлумачення юридичного тексту. На думку Суду, його можна було розцінювати лише як «українське свавільне» тлумачення або як таке, що означало «відмову у правосудді», адже викривлене передання змісту рішення Суду від 2007 року звело нанівець спроби заявниці домогтися розгляду її майнового позову». ЄСПЛ прямо вказав на вихід суду за межі суддівського розсуду, а правосуддя не виявилось ефективним.

На цей час відсутнє комплексне дослідження теоретичних і практичних питань щодо порядку ухвалення судових рішень в цивільному судочинстві, що вказує на актуальність обраної теми дисертаційного дослідження Прохорова П.А.

Актуальність теми дисертаційного дослідження відповідає також тематиці наукових досліджень відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри цивільного процесу «Реформа цивільного процесуального права в умовах інтеграційних процесів в Україні» на 2016-2020 рр. як складової плану науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» (державний реєстраційний номер: 0116U0184) на 2016-2020 рр. (стор. 7 дисертації).

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях. Сформульовані у дисертаційному дослідженні основні положення та висновки знайшли своє

відображення у шістьох наукових публікаціях, із них три у вітчизняних наукових фахових виданнях, три - у наукових періодичних виданнях інших держав та виданнях, які включено до міжнародних наукометричних баз. Окрім того, питання за тематикою дослідження обговорювалися були представлені на семи всеукраїнських та міжнародних науково-практичних конференціях, що мало своїм результатом опублікування тез доповідей.

Зміст анотації відповідає основним положенням дисертації, відображає структуру і наукові результати проведеного дослідження. Анотація не містить положень, що не увійшли до основного змісту дисертації.

Оцінка обґрунтованості наукових положень дисертації, їх достовірності та новизни. Дисертаційне дослідження є ґрунтовним дослідженням теоретичних і практичних проблем порядку ухвалення судових рішень у цивільному судочинстві. При написанні дисертації автором опрацьовано велику кількість джерел, зокрема, здійснено аналіз праць низки вітчизняних та зарубіжних науковців, а саме Луспеника Д.Д., Гусарова К.В., Колісник О.В., Ханза В., Джефрі Л., та інших, а також нормативно-правові акти як України, так і Європейського Союзу та численну судову практику.

За результатом ознайомлення із структурою роботи можна стверджувати, що автором дотримано основних вимог та логіки її побудови. Дисертація складається із вступу, трьох розділів, у змісті яких втілені результати проведеного дослідження у відповідності до сформульованих завдань у логічній послідовності. Робота завершується загальними висновками, списком використаних джерел та додатками.

Автором належним чином визначено об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, а аналіз його змісту свідчить, що визначені відповідно до мети завдання було дисертантом виконано. Дисертант в повній мірі показав вміння здійснювати правовий аналіз теоретичних і практичних напрацювань і на їхній підставі робити цікаві та важливі висновки, узагальнення та рекомендації.

Практична і теоретична значущість отриманих результатів дисертаційного дослідження. Новизна наукових положень дисертаційного дослідження Прохорова П.А. полягає в тому, що це перше у вітчизняній науці системне комплексне дослідження теоретичних і прикладних проблем ухвалення судових рішень у в цивільному судочинстві.

Рецензована праця Прохорова П.А. за своїм змістом відображає оригінальну концепцію процесуального порядку ухвалення судових рішень у цивільному судочинстві як принципово нового підходу до визначення ролей суду у правозастосовчій діяльності, а саме порядку та особливостей розгляду цивільних справ одноособово та колегіально в суді першої, апеляційної та касаційної інстанцій; існування нарадчої кімнати, як прояв усталеної правової традиції, що склалася історично, а не сучасною необхідністю.

Робота характеризується вдалою структурою, що дозволила ефективно вирішити поставлені основні завдання дослідження. Так, автор визначив структурні елементи механізму ухвалення судового рішення у цивільному судочинстві як особливого виду правозастосовчої діяльності; сформулював основні функції інституту присяжних; розробив пропозиції та рекомендації з питань ефективної процедури ухвалення судових рішень під час розгляду цивільних справ; обґрунтував концептуальні питання доцільності застосування штучного інтелекту при ухваленні судових рішень.

Автор на якісно новому рівні для досліджуваної проблематики використовує багатий методологічний інструментарій юридичної науки (зокрема, діалектичний, синергетичний формально-догматичний, чи технічно-юридичний метод наукового пізнання), звертається до аналізу значного масиву вітчизняного та зарубіжного законодавства, актів права ЄС, багатой судової практики, важливих прецедентів ЄСПЛ.

Серед найбільш значимих висновків, що становлять основу наукової новизни роботи та викликають найбільшу підтримку у рецензента можливо відзначити те, що в дисертаційному дослідженні вперше:

з'ясовано, що до числа структурних елементів механізму прийняття судового рішення можуть бути віднесені: суб'єкти діяльності з прийняття рішень, що володіють певним колом повноважень; об'єкт судового рішення; мета ухвалення судового рішення; підстави ухвалення судового рішення; етапи ухвалення судового рішення;

характеризуючи суб'єкти прийняття судового рішення дисертантом слушно зазначається, що значним впливом на суддю щодо ухвалення судового рішення можна охарактеризувати дій помічника судді щодо підготовки матеріалів справи до судового розгляду чи проектів процесуальних рішень. Судді мають усвідомлювати ці ризики та забезпечувати свою відповідальність за винесене судові рішення, тому важливо, щоби кожен суддя у кожній справі, що ним розглядається, зміг встановити вірний баланс, за якого допомога помічника не заміняла собою функції судді щодо безпосереднього дослідження матеріалів справи;

визначено, що у позовному провадженні присяжні зовсім не беруть участі, хоча у цьому виді цивільного судочинства вони мали б змогу більш повно реалізувати представницьку функцію народу під час здійснення судочинства. Зокрема, у таких категоріях справ як відібрання дитини, встановлення порядку спілкування із дитиною, спадкові спори, позбавлення права користування житлом, присяжні могли б брати участь за заявою однієї із сторін (як це реалізовано у кримінальному процесі);

встановлено, що принцип таємниці нарадчої кімнати повинен бути розширений також і на таємницю наради суддів при обговоренні проектів рішень, окремих думок за результатами розгляду відповідної справи.

Заслуговує особливої уваги твердження дисертанта, яке обґрунтоване на високому науковому рівні що обговорення судового рішення у нарадчій кімнаті пов'язано не і з формуванням єдиного внутрішнього переконання для усього складу суду, а з пошуком максимальної одностайності з вирішуваних питань, позицію, яку має підтримати принаймні більшість від складу суду.

Дисертантом під час аналізу окремої думки судді вірно зауважується, що враховуючи специфіку апеляційного провадження доцільним буде закріплення обов'язку висловлення окремої думки у наступних випадках: 1) якщо постанова суду апеляційної інстанції стосується малозначної справи, та суддя не згідний з нормами матеріального права, посилення на які використовуються як на підставу для задоволення чи відмови у задоволенні апеляційної скарги; 2) якщо суддя за результатами розгляду справи вбачає порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування судового рішення, проте за результатами голосування колегії суддів таке порушення норм процесуального права не вбачається.

Крім того, в умовах діджиталізації в країні, в тому числі і запровадження нових інформаційних технологій в судовій системі дисертантом слушно проаналізовано застосування штучного інтелекту при ухваленні судового рішення у різних країнах світу та на основі цього виділено два типи використання штучного інтелекту під час ухвалення судового рішення. У першому випадку штучний інтелект має допоміжний характер під час ухвалення судового рішення (пошуком релевантної судової практики, аналізом ризиків тощо). Використання штучного інтелекту як допоміжного засобу під час ухвалення судових рішень має обов'язково відбуватись з урахуванням принципів закріплених у Європейській етичній хартії про використання штучного інтелекту в судових системах і оточуючих їх реаліях.

Підготовлені дисертантом пропозиції можуть бути використані суб'єктами законодавчої ініціативи, вченими та викладачами вищих навчальних закладів при викладанні загальних та спеціальних освітніх компонентів.

Вказане дозволяє стверджувати, що ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, є досить високим, висновки сформульовано на належному науковому рівні. Роботу виконано згідно із встановленими вимогами, завершено сформульованими пропозиціями вдосконалення чинного законодавства.

Незважаючи на істотні здобутки, дисертаційне дослідження Прохорова П.А. має спірні моменти, щодо яких необхідно зробити певні застереження або щодо яких дисертанту доцільно надати додаткові пояснення.

Перш за все, у дисертаційному дослідженні під час аналізу ролі присяжних під час розгляду цивільних справ робиться висновок, що доцільним буде виключення інституту присяжних у цивільних справах і в Україні, оскільки існування інституту присяжних у цивільному процесі як засобу народовладдя створює певні негативні наслідки щодо строків розгляду справи. Даний висновок є дещо суперечним, оскільки участь представників громадськості у здійсненні правосуддя являє собою форму реалізації суверенітету народу у функціонуванні цієї важливої гілки державної влади.

Вважаємо також, що потребує додаткового обґрунтування твердження дисертанта стосовно можливості ухвалення судового рішення без виходу до нарадчої кімнати. Так, дисертантом зазначається, що після судових дебатов та до виходу суду до нарадчої кімнати, в більшості випадків кваліфікований суддя вже розуміє, яке рішення він прийме у нарадчій кімнаті, оскільки в його свідомості завдяки його високому професіоналізму та практичним навичкам вже склалася уява про надані докази та пояснення сторін, вони умовно оцінені в його розумінні, особливо якщо справа не є складною, а до нарадчої кімнати виходить склад суду в особі одного судді, а не колегії суддів, у такому випадку, суд може прийняти законне і обґрунтоване судове рішення не виходячи до нарадчої кімнати, та не витрачаючи час на таку формальну процедуру як складання і написання короткого тексту рішення. Дане твердження в деякому контексті вступає в суперечності з таким процесуальним інститутом, який передбачений у ст. 244 ЦПК України, у відповідності до якої якщо під час ухвалення рішення виникає потреба з'ясувати будь-яку обставину шляхом повторного допиту свідків або вчинення певної процесуальної дії, суд, не приймаючи рішення, постановляє ухвалу про поновлення судового розгляду. Тому встановлення

конкретних категорій справ, за якими суддя може одразу проголосити вступну та резолютивну частину судового рішення може слугувати підставою упередженості судді щодо конкретних учасників справи.

Надаючи власне тлумачення окремої думки судді дисертант зазначає, що окрема думка судді – це судовий документ, що може прийматись за результатами колегіального розгляду судової справи, та в якому суддя не згідний з остаточним рішенням по справі, викладає власні міркування щодо з'ясованих обставин справи та їх належного правового регулювання. Не дивлячись на те, що окрема думка судді не входить до вичерпного переліку видів судових рішень, які передбачені ЦПК України, але все ж таки поставляється конкретним суддею під час колегіального розгляду справи і тому можна вважати що це також є актом правосуддя, а не судовим документом.

Рецензована дисертаційна робота є ґрунтованим науковим дослідженням, що свідчить про вирішення важливої проблеми в науці цивільного процесуального права, яка полягала у розробці цілісної концепції щодо порядку ухвалення судового рішення у цивільному процесуальному праві в умовах сучасного праворозуміння, формулюванні його теоретичних засад для розв'язання наукових та прикладних проблем у зазначеній сфері, а також напрацюванні пропозицій щодо удосконалення чинного законодавства та правозастовчої практики.

Дисертаційна робота Прохорова П.А. відповідає спеціальності 081 «Право». Зміст анотації повністю відображає структуру, хід дослідження і висновки підготовлені автором дисертації. Анотація не містить положень, які не ввійшли до основного змісту дисертації.

Таким чином, дисертація Прохорова Павла Анатолійовича на тему «Порядок ухвалення судових рішень у цивільному процесі України» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.2016 № 261 (зі

змiнами), вимогам до оформлення дисертацiї, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змiнами) та пп. 9-12 Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 06 березня 2019 р. № 167 (зі змiнами).

Прохоров Павло Анатолійович заслуговує на присудження йому ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» за результатами прилюдного захисту.

Офіційний опонент:

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного процесу
Національного юридичного
Університету імені Ярослава Мудрого

КРАВЦОВ Сергій

Підпис	<i>Кравцов С.</i>
Засвідчую	<i>[Signature]</i>
Нач. ВК	<i>[Signature]</i>
14	11. 2021 р.